

ישראל גוטמן

האנטישמיות הפולנית בגילגולה האחרון

א.

לדעת רבים לא צריך הגל החדש של האנטישמיות הפולנית לעורר בנו המיהות. אדמת פולין היא אחד ממוקדי האנטישמיות הקיצונית בדורות האחרונים, והמדינה הפולנית המחודשת בין שתי מלחמות-העולם הצטיינה בשנאת-ישראל גסה ופוגעת. אם כן, טרענים בעלי הדעה האמורה, המתרחש עתה בפולין הוא בבחינת התלקחות חדשה של האיבה הישנה והמושרשת בקרב העם הפולני.

ברם, יודעים אנו, כי המשטר הנוכחי בפולין נרתע עד כה משימוש בנושא האנטי-יהודי בתוככי פולין, ובמשך עשרים שנה ומעלה נבדלה פולין העממית לטובה משאר „הרמוקראטיות העממיות" בכל תנועה ליהודים ולמדינת ישראל. בפולין העממית התקיימה פעילות חברתית-תרבותית יהודית בתקופת הסטאליניזם המוחלט, בו בזמן שפעילות מעין זאת שותקת כליל בארצות אחרות של הגוש הסובייטי. פולין העממית התירה עדיין יציאה מארצה למדינת-ישראל, לאחר שנאסרה כבר יציאת היהודים מארצות הגוש הקומוניסטי. יתירה מזו, בעת שמקהלת הריאליזם הסוציאליסטי השתלטה על הספרות וחיי-החיה בארצות הגוש, ניתן היה בפולין לספר ולכתוב על יהודים, וסופר כמו אדולף רודניצקי כתב בימים ההם את סיפוריו, מביצי הדעקה והיהודים לעוסקה של הטרגדיה היהודית בימי השואה. אמת, שנים על פולין לא פסחו גלי הטיהורים, המאסרים והעינויים, וגוטליקה עצמו היה קורבן מובהק של מסע זה, אך בפולין לא נערכו משפטי-ראווה מבויימים, לא נערפו ראשים כתוצאה מטחנות-תעתועים כאלה, ולא הובלטה הנקודה היהודית בימי המאסרים וההשמדות.

אף-על-פי-כן נחטא לאמת אם נראה את תקופת עשרים השנים במשך אחד של חיוב ושל התאפקות יחסית. ישנו פרק של זמן ושל אירועים, אותו מנסים שליטי פולין של היום להעלים ולהשכיח. פולין היא למעשה המדינה היחידה בה נמשך הרג של יהודים גם אחרי התמוטטות הרייך הנאצי. בחודשים הראשונים שלאחר המלחמה התחוללה גירדה רב-כיוונית של אנשים דרך גבולות וארצות. מחלקי אירופה שונים, שהיו כבושים בידי הנאצים, נעו שיירות של מגורשים ואסירים החוזרים לבתיהם ולמולדתם. בזרם גדול ורב-לאומי זה היו גם אנשים יהודיים ששוב מגרמניה ואוסטריה לפולין. מרבית החוזרים גרדפו על-ידי האשליה שקיננה בלבם למצוא שריד חי ממשפחתם, היו שיצאו מנחבואם וחיו שבאו כדי ליטול את רכושם והניעו גם אנשים שלא ידעו להיכן לפנות ולאן ללכת.

פליטים יהודיים אלה ניצבו לא רק בפני תנאים חמורים בהם היתה שרידה פולין החרבה והשדודה, אלא נתקלו ביחס עויין של האוכלוסיה הפולנית, וסכנה של ממש ארבה לחייהם. המדינה הפולנית העממית בשלביה העוקריים, היתה חסרת-אונים ונטולת-משענת בארץ המשוחררת. האוכלוסיה הפולנית, בחלקים לא-מבוטלים, קיבלה את פני היהודים החוזרים באיבה גלויה ובחרדה שהשבים עלולים לתבוע את זכותם הלגיטימית על הרכוש שנשדד עלי ידי הפולנים או עבר לידיהם. ברחובות הצרים והעיוורות נשמעו תכופות קריאות-גנאי בנוסח: „עלינו להשלים את מלאכתו של היטלר“, „ראת, כמה יהודים נשארו בחיים“, חלקים מהמחתרת הפולנית, הפלגים הימניים הקיצוניים, לא הגיחו נשקם לאחר כינונה של פולין בחסות ברית-המועצות והמשיכו להסתתר ביערות. אנשי כנופיות אלה כיוונו את נשקם כלפי עסקנים בכירים של המשטר החדש וכלפי היהודים. טעמים אחדים הדריכו את המלאכה הרצחנית נגד היהודים. ראשית — אנשי-הכנופיות, רובם ככולם היו אנטישמיים מושבעים ורצח יהודים עלה בקנה-אחד עם תפיסת עולמם. שנית — מתנגדי השלטון ביקשו להגביר את ההסתה האנטישמית תרומתה ולהציג את היהודים כנושא הפיקרי של המשטר שניכפה על פולין. חודשים רבים היו יהודים צפויים לסכנה בדרכים והאיים כוון גם נגד היהודים שהתרכזו בערים. בעיר קלצה נערך פוגרום ביהודים התחורים. במשך שנה האביב של השיחרור, מנובמבר 1944 עד דצמבר 1945, נרצחו בפולין 351 יהודים ובתוכם נשים וילדים.¹ מן הדין לציון שהמשטר הקומוניסטי בוחלוליו נקט באמצעים נמרצים נגד המרצחים ומפציז העלילות. שנאת ישראל היתה וזה עם האיבה כלפי המשטר המתחזה; גם היהודים וגם הקומוניסטים נאלצו להתגונן נגד אריב משותף.

זהו הפרק שרבים ראו בו ספיה המלחמה, הפרי האחרון של תורע ההיטלראי בפולין. אחר-כך, במשך שנים, כאמור, לא ידעה פולין אנטישמיות וכל אימת שעלתה תנועה היהודי הוא לווה בסיטני תחושת אשמה ורצון לנחוג ביהודים כחוך אחריות והתחשבות.

אליבא דאמת, ניתוח יחסי היהודים והפולנים מאז תום מלחמת-העולם השניה ילמד אותנו, לכל היותר, על מדיניות והלכידות בקרב המפלגה השלטת וחוגים מכריעים במשטר הגובחי. לחמוני הפולנים, לשכבות העם השונות, לעתונות, לא היה ביטוי חופשי ועצמאי ואין המדיניות הרשמית המעשים של המדינה משקפים את הדעות על יהודים או את תיחס ליהודים מצד העם.

מבחינה מעשית לפחות ניטל הצוקף מהבעיה היהודית בפולין. האנטישמיות הארסית ושנאת ישראל המתונה בפולין המחודשת בין המלחמות, ניוונו בראש-ובראשונה מן התואנה הכמותית. בפולין ישבו כשלושה מיליון יהודים, כעשרה אחוזים לערך מכלל האוכלוסיה. הפולנים טענו כי היהודים שישבו בארץ זו במשך מאות בשנים הם זרים ועוינים את פולין. המדינאים הפולניים ביקשו לפתור את כל הבעיות הפנימיות המטרידות תוך גישול והפקרת היהודים. הגורם הכמותי בעלם לעד במטרפות אושביץ וטרבלינקה. לאחר המלחמה מנו היהודים שכר אחוז בתוך האוכלוסיה הפולנית. גם אותם מעטים, שהתרכזו בפולין אחר המלחמה, לא חידשו בה חייהם דרך קבע, אלא יצאו עם כסת זרמי הגירה מאורגנים.

הללו שנשארו על אף הכל ניסו להתחבר אל האומה הפולנית, ורובם מנאמגי המפלגה הקומוניסטית שציפו לראות במשטר הצומח בפולין התגשמות חוזהם. גם אותם יהודים מועטים, שנשארו בפולין מתוך עייפות והשלטה פאסיבית עם הגורל, הבינו כי יהיה עליהם ועל בניהם להיטמע ואין נשקף ליהודים עתיד נפרד כלשהו. התרבות היהודית הועומה שעדיין היכבחה, באה בעיקר לספק את הצרכים של אותם יהודים, שהתקשו להתמזג באופן מלא בלשון ובתרבות הפולנית. אך גם אותו הד קלוש של תרבות יהודית עשירה בעבר, היה לאומי-יהודי רק לפי צורתו ועל-פירוב מהנכר-להכעיס בתוכנו.

אם כן, היהודים שגמרו אומר להישאר בפולין לאחר המפלה, כרתו רובם-ככולם ברית חיים עם הארץ והמשטר. אחוז ניכר מיהודים אלה עשה דרך ארוכה, מאז שחר הנעורים, במפלגה הקומוניסטית הנרדפת והבלתי-ליגאלית בפולין. נצחון הסוציאליזם בפולין היה זהה בעיניו עם צידוק רעיוני וסיכויו של גמול אישי על שנות הסבל והבלא בפולין של פילסודסקי, העקביות הרעיונית אמרה לאנשים אלה, שהאנטישמיות היא תופעה המכרסמת בגופה של חברה בעלת ניגודים מעמדיים, אך עם התמורה הראדיקאלית במשטר בא קץ לנגע זה. יתירה מזו, היהודים נתקבלו בזרועות פתוחות על-ידי קברניטי המשטר החדש, נחשבו לאלמנט בטוח, סיפקו את רובד האינטליגנציה החינוכי וחלקם היה רב בהתבססות ההדרגתית של „הדמוקרטיה העממית“ בוסה פולין.

מן הרון להתעכב על עוד תופעה כאלפת, המשקפת את ההתפתחות המיוחדת של פולין אחר המלחמה. כידוע, האקטובר הפולני, ההפשרה האקדמיסטאלית בפולין, קדמה לוועידה העשרים ולזעזוע הסובייטי. במשך שנת 1956 התרבו בפולין דבריי-ביקורת ותביעות לשינויים. בראש המבקרים התייצבו סטודנטים שנתייעו בכתבי-עת המוצא עלייהם, בעקבותיהם הלכו טובי הסופרים, והתביעה לרביזיה התפשטה במהירות. באוקטובר 1956 באה התפיסה, שהעלתה את נומולקה לשלטון במפלגה, אילצה את רוקסובסקי להתפטר מהפיקוד על הצבא, ולכאורה נפתח דף חדש בקורות „הדמוקרטיה העממית“ הפולנית.

בעקבות אותו אביב פולני קצר, עדים היינו לתופעה פאראדוקסאלית. ניתן היה להגות, כי גם היהודים יחיו עם הגתים מתוספת החירות שהביאה עמה התפיסה. אך לא כן הדבר. הסתבר כי התרופפות הרסן ומעט החירויות שטעמה פולין, נתפרשו גם כזכות לשנאת-ישראל גלויה. הפעם אי-אפשר לראות בהתפרצות זאת שריד של המשטר הישן או מחידקו הטירוף ההיטלראי. התהליך של שקיעת הסטאליניזם היה מלווה בפולין במשבר אמוץ הריף, וכבכל עת משבר נמצאו היהודים גם הפעם נתונים בין המצרים. לשנאה זאת היו שתי פנים, מחד — היתה זאת שנאת-היהודים הישנה, שהרשתקה לזמן-מה על-ידי המשטר המחמיר ועתה מצאה לה אפיקים להרים ראש. שנית — בצמרת המפלגה נמצאה קבוצת עסקנים שמרנית הנלחמת על השלטון, שהמליצה לבלום את השפעת היהודים בפולין העממית. לדעתם סבל המשטר מחוסר פופולאריות בשל אחוז גבוה של יהודים שתדרו לעמדות מכירות בפולין. עסקנים אלה זכו כנראה לסיוע מצד כרושצ'וב עצמו, שהעיר לשולנים, כי מצויים יותר מדי „אברמוביציים“ בתוגי השלטון. האגף הקיצוני השמרני במפלגה,

שביקש לסלק את היהודים, רחם בתוקף את התאשמות בנטיית אנטישמיות. הם דיברו רק על רצון העם; כיוון שהעם רואה בעין רעה יהודים בחלונות הנבחרים, מן הרץ להתחשב עם טעמו.

הלך-רוח זה היה לאפיוודה חולפת, אך הוא הוכיח שגם בקרב משטר הסוען למחיקת כל האפלויות, עלולה להיוולד פסילה שמקורה אנטישמי. היה בכך משום אות לבאות.

ב.

ננסה עתה להשיב על השאלה: מה בעצם אירע בשנת 1967? משום-מה חל המיפנה האנטייהודי התריף בשנה זאת ומה ייחודי ומיוחד של גל אנטישמי זה? אחד מסימני-ההיכר המובהקים של המשטר הקומוניסטי בברית-המועצות ובארצות המכוננות, "דמוקראטיות עממיות" הוא אי-הכרה ואי-השלמה עם קיום ניגודים סוציאליים אנטאגוניסטיים בתוכן. הניגודים נחשבים למורשת העבר, וזהו תופעה מעניינת כשלעצמה, שמשטר, שאימץ לו אנטיסמון רעיוני, הרואה בהיסטוריה הכתובה שרשרת בלתי-פוסקת של ניגודים חברתיים-מעמדיים, גרס כי ניתן לבטל ניגודים אלה בדרך של רפורמות כלכליות-אדמיניסטרטיביות. הצד של המינוך, התמורה באדם והקניית הרגלים ותפיסת-חיים אחרת היו תמיד מישנים להתהוות הבסיס הכלכלי החדש, או צריכים היו לבוא כבניין-על אוטומטי הצומח על הבסיס החדש. כיוון שהמציאות, למרות ההכרזות הרשמיות, ולמרות הטירור, לא היתה כפופה לפרוגנוזות האידיאולוגיות, הרי ביקש המשטר לתרץ את כשלונותיו על-ידי קיום קבוצות חוגים חותרים ועוינים, השואכים את כוחם והשראתם מהעבר או מהסביבה הקאפיטאליסטית העוינת.

אין זה מקרה שמשטר שלא היה מוכן לתודות בחולשותיו האובייקטיביות ובפגמים האמיתיים הגיע, במקדם או במאוחר, לשימוש בדחליל האנטישמי. אין זה משנה את העיקר אם לשם כינוי המסע האנטישמי בשלבים השונים נזקקו למנחים השואבים מן הטרימינולוגיה המארכסיסטית, כגון "סטייה לאומנית", "קוסמופוליטיזם", או באורח גס יותר, "פשיעים כלכליים". חזקה על המודקקים להטאות אלו וניזונים מהן, שנהירה להם היטב המשמעות המסתתרת מאחורי מונחי-החיפוי.

בדרך-כלל, משטר שאין בו הילוף-דעות רעיוני חופשי ואורגני, מסגל לו שיטת מיוחדת של תפיסת התנועות והמינוח הרעיוני והמדיני. האנשים בברית-המועצות ובארצות המכוננות, "דמוקראטיות עממיות", אינם מעזים להביע את דעתם ואת ביקורתם באופן חופשי ומתוך הקשר עם התפתחותם האישית וההתרחשויות בעולם הסובב. הם עוקבים אחרי הדברים הנאמרים והנכתבים מלמעלה. כאשר מופיעים שינויי-ניסוח, סטייה בהערכה בנאומים הפומביים הסטראוטיפיים, לומדים מכך כי ניתן האות לשינוי מוגבל או מקיף זה או אחר. מומחים לפרשנות, "עדינה" זו הם אנשי המנגנון בדרג הגמור יותר. ניהוש נכון של הרמו המתנגב לתוך הדיברים השגורים הרשמיים, וזהו עם העמדת דברים על הקלף הנכון או האיש הנכון, אנשי

המנגנון בדרג הנמוך יותר הם גם אלה המרחיבים את הפירצה שנגלתה ברמיזה, והם המקנים לה ביסוס נרחב. במקרה של רמיזות אנטישמיות נמצאו רבים שתפסו להיכן נושבת הרוח. יש להגיה כי האחתות המוצגים שבאו מלמעלה נקלטו בחפץ לב על-ידי אנשים שנאלצו לדכא זמן רב רגשות שקיננו בקירבם.

בימים בהם החריף הקונפליקט הפוליטי בארצות הגוש, כגון כימי משפט הרופאים, או בזמן משפטי פראג, האנטישמי התערטל, ניצל את האפשרות שנודמנה לידו, ובשמחה לאיד מרחשעת היה פולט גידופים ושמות-גנאי; משייר את הנאשמים, קומוניסטים המתנכרים לעמם ומוצאם, לזרמים לאומיים-ציוניים ואירגונים יהודיים בינלאומיים.

נשמעים הסברים שונים על שום-מה נטשה פולין העממית את קו ההתאפקות הזוהירה ועברה לאנטישמיות תוקפנית. יש טוענים כי האקטיבה היהודית במפלגה ובמנגנון נעשתה מזוהרת ומכבידה על השליטים במפלגה. חבורת צעירים המתפרצת לרשת, הצביעה על היהודים כעל גורם מונע עליית כוחות צעירים ורעננים. עד מהרה הפכו גם היהודים וחיחס אל היהודים, גורם במאבק הפנימי במפלגה. קבוצת „הפארטיזנים" שבראשה ניצב שר-הפנים, גנרל מוצ'אר, הפעילה מסע לחיסול, שהאשים את גומולקה ומקורביו בנטיות פרו-יהודיות.

אחרים סבורים כי יש לראות את המסע האנטישמי ומסע הניסול כתוצאה מעמדה שהפנינו היהודים בפרהסיה מסביב לאירועי מלחמת ששת הימים. החרדה שהקיפה את העולם היהודי ערב מלחמת ששת הימים טילטלה גם אותם יהודים שתפסת עולמם והתנתנותם אמרו זרות והתכחשות לעניין היהודי. יש להגיה כי תמורה פתאומית ועזה זו באה עקב התחושה כי העם היהודי עומד בפני איום וסכנה, שהם המשך הגורל והיהודי המיוחד והטראגי בתקופת השואה. הועזע הכביר הזה פעל כולם והוליד תגובה הגחשבת כסולידאריות יהודית. ועוזע זה עורר גם זעקה שהיתה חזקה יותר מהקונפורמיזם הסתגלני והזהירות והססנית שהיו מנת-חלקם של קומוניסטים מנוסים במשטרים שבגוש הסובייטי. באותו ועוזע יש לראות, כנראה, גם את ראשית המיפנה המרשים והמפליא שחל ביהדות הסובייטית.

היהודים בפולין, רובם ככולם, לא הסתירו את הדאגה שכירסמה בלבם ערב המלחמה, ועם בוא הנצחון נתנו ביטוי קולני לתחושת הפרקן והתקלה. צהלת היהודים השתלבה בשמחה-לאיד כללית שטילטלה את פולין. הפולנים בהמוניהם שמחו יותר בשל כשלון המדיניות הסובייטית ותבוסת הנשק הסובייטי מאשר מ„אהבת מרדכי". אם כי אין להתעלם מכך כי ייתכן שבחוגים מסויימים של הציבור הפולני רואים בישראל שריד מהעולם היהודי שהושמד, הזכאי לחיים שלווים והגנת החברה האנושית. בעיני גומולקה וחבריו הודקרה העובדה כי המוני הפולנים העוינים את ברית-המועצות והמשטר החוסה בצלילת, צהלו בעת ובעונה אחת עם היהודים, ובתוכם גם יהודים המופקדים על עמדות חשובות במפלגה ובמנגנון הממשלתי. דשמא ראה גומולקה בקבוצ המדיני שעת-כושד נוחה לסתור את דברי יריביו ולהוכיח שאין הוא נוטה חסד ליהודים. נזכאן בא באומה האנטישמית-הארסי על „גיים חמישי", נאום שהפיד על התפרצות זעם חוסר שיקול-דעת וטפעת בהמשך כבדור-שלב מתדרדר.

אולם מעל לכל השיקולים התיאורטיים והגורמים המעשיים, שתביאו להפעלת המסע האנטישמי, ניתן ללמוד גם מהתפתחות זאת על כוחם הדומיננטי של גיגורים אתניים ולאומיים שלא נעלמו במשטר המצהיר על מהדקת גיגורים אלה. יתר על כן, האנטישמיות אינה רק מעין שריד לאטנטי של ימים עברו, אלא היא מאזנת על ידי החפים חדשים שהם תוצר המשטר החדש והשונה, והיא אינה רק נחלת שכבות מסגרות ובלתי-מזדהות עם המשטר אלא כוחה רב גם בקרב העילית השלטת במפלגה ובממשל.

הסבר המדיני-צבאי של המורח-התיכון, הגיגורים על הרקע היהודי במפלגה והתגובות בעקבות מלחמת ששת הימים הופיעו צמודים בזמן לתסיסה מעמיקה שפקדה את הגוש הקומוניסטי. מוקד התסיסה הזאת היה בפראג אך שלוחותיה הורגשו היטב גם בווארשה. האירוע שנתן דחיפה בלתי-אמצעית לגל ההפגנות ומאורעות „המאוס הפולני” הוא בעל ערך שולי וכמעט גרוטסקי. כידוע, בראשית שנת 1968 הציג התיאטרון הלאומי בווארשה את המחזה „דזיאדי” („אבות”) מאת הסטודר-החווה הלאומי-פולני — אדם מיצקביץ'. המחזה עצמו, על כל פנים חלקים ניכרים ממנו, הם בעלי אופי מעורפל ומיסטי. ספק אם „דזיאדי” הוא מחזה שניתן לתוסכו להצלחת תיאטרונית, וברור שאין מחזה זה יכול לפנות להמונים. אולם קטעים אחדים בו הם בעלי גישה אנטי-רוסית חריפה. הפולנים, שניטלה מהם הרישות להביע מאווייהם בפומבי, ביקשו לזהות את הרוסים מימי הצאר שבמחזהו של מיצקביץ' עם הרוסים של היום, והקטעים הרגישים וכו' למחאות-כפיים מתגורות. השלטון אינו יודע להעמיד פני חם, וככל שלטון סוטאליטארי אף שלטון זה סובל מהיעדר מנהל של חוש הומור ותבנית לחולשות אנרכי. המשטר הוריד את המחזה בזעם וצעם אקט האיסור תוך באופן דחוק. ההפגנה הבלתי-מוזיקה באולם סגור, לאינטימם בלבד, הפכה לפרשה מסעירה של עלבון ופגיעה ביוקרה הלאומית. בסיסן אירוע זה התרחשו „מאורעות מארסי”, סטודנטים, מרצים וסופרים יצאו לרחוב. השליטים בווארשה, שהולשת מעמדם מדעת להם היטב, ביקשו לחסום את התפשטות גל המרידה. מתלומת המנגנון המשלגתי הונחתה על האינטלקטואלים ועל היהודים.

לאינטלקטואלים היה חלק רב בכינון שלטונו של גומולקה באוקטובר 1956. אולם גומולקה, שהצליח באופן שיטתי להרוס את מעמדו ולבזבז את האשראי שניתן לו כלקומוניסט בעל גוף לאומי והומאני אמרץ וכנה, — גילה מראשית דרכו המחודשת בשלטון טינה כלפי מקוריות אינטלקטואלית. אחד האנשים שזכה מיד גומולקה לדבריי-ביקורת חריפים, היה הפילוסוף הפולני הצעיר והמחונן לשק קולאקובסקי. בשנת 1968 נערך החשבון האחרון, ובוצע הטיהור של גרעין האינטלקטואלים הליבראליים שהיו ממחוללי הפיכת אוקטובר.

אולם המסע נגד האינטלקטואלים היה מוצנע וסלקטיבי, ואילו מסע גישול היהודים היה גלוי וטוטאלי. במשך חודשים מועטים, פוטר, הורחק או הוצא לפגסיה יהודים ששירתו בעמדות-מפתח ובדרגים בינוניים במנגנון המשלגתי והממשלתי; פוטר יהודים מעובדי הסגל האקדמאי ומסמכים יהודיים הצרחקו מעבודתם בתחומי התעשייה השונים. הסתבר שהמשטר הדוגל לכאורה בביטול כל

אפילו אסף נתונים סודיים על מוצאם של אזרחיו, ובין המושלים היו לא רק אנשים שנולדו יהודים אלא גם כאלה שיהדותם היתה עניין נשכח של עבר רחוק. דוגמה אחת מרבות ראויה שנביא אותה כאן, לפני למעלה משנה התפרסם ב"קולטורה" הפאריסאית, כתבי-עת של חוגי האמיגראציה הפולנית, סיפור אישי של אדם שעזב את פולין.¹ שם הסיפור, "הציאה", והאיש החותם על סיפורו בשם בדוי, אומר כי לכל יהודי שעזב את פולין וקיבל, לאחר כוונתו על אזרחותו הפולנית, רשיון להגר לישראל, היתה סיבה משלו לעזוב ארץ זאת. הכותב עצמו טען כי נמאס לו, כי הביטו עליו כעל יהודי, סבל מכך במקום-עבודתו ולבסוף גמר אומר לעזוב את פולין. אולם גיבור הסיפור איננו כלל יהודי, אביו התנצר לפני כחמישים שנה, האיש נולד כנוצרי ואמו גוצרית כשרה. הכיצד נעשה אדם כזה ליהודי אם אין מחטטים בגיירות שהצהיבו, ואין מפעילים מערכת של חוקי גירעברג? הוא מספר: "היה ידע לי שתאפטרופוס במוסד שלנו, מטעם מיניסטרוון זה [מיניסטרוון הפנים] ביחד עם אחרים, נבחרים מבין חברי ההנהלה, גישש, תחת חשפי של סודות מפלגתיים, אצל עובדים מסויימים, כמה עוסקים, הקושרים היהודניים". הוא מסר מספר שמות ושלי בכלל זה. המיד הצליחו לדעת איכשהו. לא הסתירתי זאת, אך גם לא היה במה להתפאר. אבי פסק להיות חבר הקהילה הדתית יהודית לפני כמעט חמישים שנה. באותה תקופה נשא צעד כזה אוסי דתי, הוא עבר לקאתוליות. גם אנוכי מיום לידתי, יותר נכון מיום טבילתי הנני לפחות באורח פורמאלי נוצרי קאתולי. אמי היא ארית, אם להשתמש באותו מונח שבאורח בלתי-צפוי זכה שוב לזכות-קיום. זהו, אבל הם יודעים...² בהמשך מגולל האיש את הליכי סידור יציאתו מפולין. הציאה מותרת אך-יורק ליהודים. היה עליו, אם כן, להוכיח שיהודי הוא. לשם כך נסע לכנסיה הכפרית בה התנצר אביו לפני דורות, מצא את הגיירות והם שימשו אישור שהבן הוא... יהודי. וכל זה בפולין של היום.

2.

אלה העוקבים אחר הטיועונים והפירסומים האנטישמיים המרובים שהופיעו בפולין, מבחינים בשני קוויות-התקפה המכוונים נגד היהודים. הקו הראשון הוא הטענה, החוזרת ונשנית, כי היהודים משחירים את פני פולין על-ידי הטלת אשמה בפולנים כי היה להם חלק במלאכת ההשמדה של יהדות פולין. הטיועון הפולני כי טופלים עליהם אשמת-שואה, וכי הם עשו ככל יכולתם למען הצלת יהודים — אינו דבר חדש ואינו תולדה של תגל האנטישמי האחרון. אולם עם הגל הזה השתנו פני האפולוגטיקה הפולנית. הוויכוח המתנהל מכבר לבש צורה ואופי אחרים.³

הבעיה מורכבת ומחייבת גישה זהירה ומחקר שיטתי. רק אז נוכל לתשיב אם העובדה, שמחנות-ההשמדה רוכזו על ארמת פולין, יש לה קשר עם יחסם העויין של הפולנים אל היהודים או היו לכך מניעים אחרים. יש ללא-ספק ביסוס לטענת הפולנים כי הגסיון להציל יהודים בפולין היה כרוך בסכנה והיה, הרבה יותר קשה לטיוע ליהודים [בפולין] ולהצילם מאשר למשל בצרפת, הולנד, בלגיה או דנמרק.⁴ אולם אחת היהודים הפולניים שנרצחו בימי הכיבוש הנאצי הוא הגבוה ביותר באירופה — 87% הפולנים היו אמנם צפויים לעונשים חמורים, ואף לעונש-מוות

בעד הסתרת יהודים. נכון גם כי הנאצים לא התחשבו הרבה בפולנים ופולין היתה מדינה הנתונה לשלטונם הישיר של הגרמנים ולעם הפולני לא היתה השפעה כלשהי על השלטון בתחומיה. עם זאת היו לפולנים גם תנאים מסוימים שיכלו להקל על פעולת הצלה. אדמת פולין עשירה בשטחי יער צפופים, בפולין פעלה מחתרת חזקה ומקיפה, וגם בעתות המלחמה המשיכו להתקיים מנזרים ומוסדות סעד דתיים שיכלו לקלוט יהודים רבים.

בתקופה מסוימת של המלחמה פעלה בפולין מועצה מחתרתית לעזרת יהודים נרדפים שכינה היה "זגוטה" (Żegota). אירגון זה הוקם ביוזמת אישים פולניים — קתולים וליברליים, שמתוך דחף תומאניסארי ביקשו להושיט יד עזרת. לאחר זמן אימצו לעצמם גופים ציבוריים במחתרת את האירגון הזה והוא תרם תרומה של ממש להצלת יהודים שהסתתרו בצד הארי של וארשה.

אולם אדם המעיין בעשרות ספרי זכרונות ובמאות העדויות, יודע כי "זגוטה" ומקרי הצלה אינדיבידואלית הינם אורות בודדים על פני הרקע הקודר. פולנים רבים, עד מאוד, עסקו בציד יהודים, בסחטנות ושיד. יהודי בצד הארי, או יהודי המבקש לעבוד לצד הארי, פחד יותר מהעניינים הבולשות של הפולנים מאשר מהגרמנים לובשי המדים. הגרמנים, בדרך-כלל, לא הצטיינו באבחנת תווי-פנים שמיים, לא כן פולנים. הם היו מומחים בגילוי יהודים.

אילו ביקשו הפולנים לפרסם את פעולות העזרה, ולהצביע עליהן כעל אות ומופת לרבים, היה זה דבר טובן וחיובי, אולם ההסברה הפולנית כחרה בדרך אחרת: לא זו בלבד שמנסים להלבין את השחור אלא מכחישים את קיומו של השחור. בתוך מבול הפירסומים מצויים כאלה המטילים את אשמת הסיוע לגרמנים על היהודים עצמם. היודנראטים, הבדלי מעמד ורכוש בתוך הניטאות, סוכנים יהודיים והמשטרה — אלה שסייעו לאויב, ואילו הפולנים התאמצו אך-ורק לעזור ולהציל. ברם, פירסומים תעמולתיים רדודים ומכובים אלה אינם ראויים כלל לתשומת-לב. לעומת זאת חובה היא שנעיין בכובד-ראש בספרים, שמתבריהם הם אנשים אחראיים ובקיאים בנושא עליו הם כותבים. ב-1966 הופיע בפולין ספרם של ולדיסלב בארטושבסקי וזופיה לוין — "תוא בן המולדת שלי" — פולנים לעזרת יהודים 1939-1945.¹ הספר מכיל אוסף עדויות ותעודות שהעורכים הוסיפו לקבץ הקדמה והערות. 1. בארטושבסקי הוא עיתונאי וסופר קאחול, בעל עבר מחתרתו ובמשך זמן-מה היה גם חבר המועצה לעזרת היהודים במחתרת. הוא ביקר בארץ והוכתר באות חסידי אומות-העולם, פולין העממית לא פינקה ואינה נפנקת את בארטושבסקי, אך בשעה שגילויו עלו בקנה אחד עם המדיניות, ניתן לו לפרסם את ספרו ותוא וכה לעיבודים שונים. באופן כזה הפך בארטושבסקי אובייקטיבית מסייע לרוקמי המזימות בפולין, אולם גם המלאכה עצמה, שעשה בארטושבסקי, מעוררת תמיהות. במקום תיאור יהודים ונבחרים שלא נכנעו והתרו נגד הזרם — קיים גם אצל בארטושבסקי הנסיון לזהות את הכלל עם מעשיהם של יחידים. מתוך כך לוקה גם ספר זה המתיימר להסתמך על עובדות ותעודות, בחד-צדדיות ואפולוגטיקה.

במסה המשמשת הקדמה לספר מבקש בארטושבסקי לסקור את מיכלול היחסים בין יהודים ופולנים. "תנאי הכיבוש הגרמני" — אומר המחבר — "הולידו בדרך-כלל

להפחתה ניכרת של הלכירותה אנטישמיים שהיו קיימים לפני המלחמה. שותפות הגורל של בני־אדם נרדפים, סובלים ולוחמים, סייעה להתערורות רגש הסולידאריות והרצון לעזור לאובדים, ואף־על־פי שהתקפות והמשפטים הקדומים שנתגבשו לפני המלחמה לא איבדו כלל מהשפעתם, הרי עברו בסיכומו של דבר תהליך של תמורה".¹⁰

קביעה זו נוגדת את המציאות אותה הכירו הנרדפים. לא זו בלבד שהאנטישמיות הטרום־מלחמתית לא רוסנה — כפי שטוען בארטושבסקי — אלא שנאת־ישראל הקיימת התעצמה עקב השפעת ותעמולה האנטישמית של הנאצים, כך למשל מציין ע. רינגלבלום, בעבודתו המקיפה על היחסים בין יהודים ופולנים בעת המלחמה, שחברה בתנאי מאתרת ובמחבוא, בהשגחת פולני: „יש להודות בצער ובבושת־פנים כי העתונות מטעם הגרמנים, הנמשכת על־ידי עתונות המחתרת האנטישמית, עוררה הד חוק בציבור. בהשפעת ההסתה האנטישמית ב,גובי קורייר וארשאוסקי, באפריל ובמאי שנה זו" מצאה רדיפת היהודים בצד הארי אהדה בקרב החמונים הרחבים. פועלים יהודיים בצד הארי ידעו מראש שלאחר פירסום מאמר אנטי־יהודי בעתונות או אפילו ב,מכתבי קוראים, צפוי להם יום קשה של תגרות, יודוי אבנים מצד האספסוף וכו'".¹¹

האנטישמיות הפולנית בלטה היטב גם במחנות־הריכוז, שם נפגשו בני לאומים שונים. שנאת־ישראל גרמה לכך שרבים מהחיילים שהצליחו לעבור את כל מדורי הסינון ונתקבלו לצבא אנדרס, חיפשו בתודמנות ראשונה דרך להסתלק מהצבא הפולני וללבוש מדים של הייל אחר.¹²

המפלגות הפולניות במחתרת, ביחוד אותן מפלגות שביטאו את הרוב וייצגו את ממשלות־הגולים בלונדון, התייחסו לטראגדיה היהודית כאל בעיה של זרים ולא של חלק מאזרחי פולין החיים על אדמת פולין זה דורות רבים. המחוגים במחנה הפוליטי הסתייגו ממעשיהם של הנאצים אך הסתייגות זאת לא הגיעה אותם למעשים. אחרים אמרו כי טוב הדבר שאין הפולנים צריכים לעסוק במלאכה המלוכלכת והנאצים „פותרים את הבעיה היהודית בפולין".¹³ הקיצוניים, גם בנוף הפוליטי וגם ברחוב, לא ידעו לשים רסן לשנאתם וטענו כי היטלר עושה דבר אחד טוב, הוא מחסל את היהודים.¹⁴

כאמור, סוגיית היחסים בין פולנים ויהודים צריכה עיון יסודי וממצה, אך כיום מותר לומר, מתוך הנחה שאינה רחוקה מודאות, שבזמן הכיבוש הנאצי היו הפולנים ברובם אדישים לטראגדיה שעברה על היהודים. התייחסות זאת היתה בעלת גוונים שונים, אך לא עברה את השלב בו מתחיל המעשה. פלג קטן של פולנים ניסה לסייע ולהציל ופלג אחר נטל חבל פעיל במלאכת השוד והרצח. בתנאים של אותם ימים היתה מלאכת הרשעים והרוצחים קלה יותר ולכן רישומה ותוצאותיה מרובים הרבה יותר.

בנקודה זו של פולמוס נגד היהודים, המסלפים כביכול את האמת ומוציאים שמם של הפולנים לדראון, קיימות הסכמה ושותפות רעיונית בין הפולנים שבוארשה והפולנים שבלונדון. ספרם של בארטושבסקי ולוזין יצא במחציתה מזרחית באנגליה.¹⁵ אך האמיגרציה הפולנית זכתה לחיבור כולל משלה, מפרו־עטו של

ההיסטוריון הצבאי ק. אירנק-אוסמסקי — „המציל גפש אחת — פולנים ויהודים, 1939–1945.”¹⁰ אמנם גם בספרו של בארטובסקי מצויים קטעים המספרים על הפעילות המאומצת של הממשלה הפולנית בגולה להושיט עזרה ליהודים, וגל העולם התופשי שאטם ארזו ולא שעה לקריאת הפולנים, אולם נושא זה אינו עומד במרכז הספר. תפקיד זה נטל על עצמו אירנק-אוסמסקי. לפנינו לקט שרירותי של מזבאות, רשמים ומסקנות.¹¹ כרגיל במקרים אלה, וביחוד כאשר המחבר הוא פולני, אין בכחו להסתיר את הדתה והולדול שהוא חש כלפי היהודים. העבודה זוברה בשנות השישים; המחבר עצמו נרא גולה ללא סיכוי רב לחזור במהרה למולדתו. אירנק-אוסמסקי אינו מסוגל להתנער מאותם משפטים קדומים, אותם דפוסים של ארנות וצרות-מוחין דרכן ראתה השיכבה השליטה בין שתי מלחמות-העולם את היהודים. כמוכן, אין אירנק-אוסמסקי ובני-חוגו מסוגלים להורות כי האנטישמיות החלישה את פולין בין המלחמות והיא שסייעה לנאצים להפנות את ריכוז הדעת וריכוז הכוחות של הפולנים מן הבעיות המציאותיות שפולין התחבטה בהן, לעבר שנאת-היהודים והשעיר-לעזאול היהודי. יתירה מזו: באותה ראייה מעוותת משקיף אירנק-אוסמסקי על התרחשויות בזמן המלחמה. המחבר משור חוטט גסים, עקיצות ורמיזות על האופי הגלותי של היהודים, על הידנראטים, על הניגודים בקרב היהודים. התמונה אותה מרכיב אירנק-אוסמסקי מצינה במקום הציבור הרב-גוני של יהדות פולין, דמות שכולה עיוותים. ואילו כלפי הפולנים נוקט אירנק-אוסמסקי בשיטה הפוכה. הפולנים — המפלגות, העתונות, הממשלה בגולה, הגופים השונים במחתרת — כולם עסקו בהרשטת עזרה. פה רשם, במנות קצובות ומחושבות היטב, משלב המחבר גם שמץ ביקורת על גילויים שליליים, אך מיד באים דברים המתרצים ומצדיקים את ההופעה. הפולנים לא נסרו בידי היהודים נשק רב כי להם עצמם לא היו כמויות גדולות של נשק. והרי ידוע, וכל אדם ישר חייב להודות בכך כי הנשק שניתן ליהודים היה בבחינת לעג לרש, רק כדי לצאת ידי חובה.¹² עם זאת ידוע היטב כי המחסנים של המחתרת הפולנית הרשמית היו מלאים בלדי-נשק, שהיו מונחים שם בשלווה ונתגלו במרד ההאראסאי של הפולנים בקיץ 1944. מצוי מכתבו של מררכי אנילביץ', שחובר בשעה קריטית והמבטא בבחירות את הרגשת הלוחמים היהודים: „אבקשכם למסור לשלטונות בשבנו כי אם לא תגיע אלינו מיד עזרה רבה נראה בכך יחס של אדישות מצד הנציגות”¹³ והשלטונות לגורל יהודי וארשה. הקצבת כלים בלא תחמושת עושה רושם של לעג ציני לגורלנו, ומאמתת את ההשערה שרעל האנטישמיות מוסיף לפעול בקרב חוגי השלטון בפולין, למרות הנסיון האכזרי והטראגי של שלוש השנים האחרונות.”¹⁴ מצוייה גם עדותו הישירה של מי שהיה מפקד הכוחות המזוינים הפולניים במחתרת (A. K.) ל-2 — יהודים מקבוצות קומוניסטיות שונות פגים אלינו במאוחד ומבקשים נשק, כאילו היו בידינו מחסנים מלאים. כנסיון הוצאתי כמה אקדחים, אך אין לי בטחון שישתמשו בנשק זה כל עיקר. נשק נוסף לא אתן, שכן יודעים אתם כי לנו עצמנו אין. אני מחכה למשלוח נוסף. הודיעו לנו איוה קשר יש ליהודים שלנו עם לונדון.”¹⁵ הקורא יכול לשפוט בנקל מה היה היחס של גרוטירובצקי לעניין היהודי ומהו ההבדל בין „כמה אקדחים” שניתנו לטרדנים ובין המושג „אין לנו”¹⁶ מחכים

למשלוח נוסף". ע, רינגלבלום, בחיבור שהוזכר כבר, כתב בנושא זה: "לגבי אספקת נשק לגיטו, בקטו חוגי הצבא עמדה שלילית, שלא חל בה שינוי עד ליום האחרון. אמנם, בהחלטות התניגויות הוכרו כי חובתם של חוגי הצבא להושיט עזרה ולספק נשק לגיטו, אך למעשה נשארו ההחלטות על גבי הגייר בלבד. התירוץ הבלתי־דשמי לכך היה, כי נשק זה עלול, כביכול, להיות מופנה יום אחד נגד פולין".²¹ הרעו של רינגלבלום הוא ברור ואנו מוצאים הוכחה לטענה זאת בדבריו של גרוס־רובצקי. היהודים השודים בקומאנוים, מדיניות המחתרת הפולנית הרשמית אינה מכוונת נגד הגרמנים בלבד, אלא היא טענה לשעת־כחשר, בה שני הצדדים — גרמניה וברית־המועצות, ייחלשו ורק אז תבוא עת לפעולת המחתרת הפולנית הלאומית. במדיניות זאת מזהים היהודים ככלל עם הקומאנוים, בטקוּבֶל בחוגים השליטים של הימין דאז. ומכאן התצדקה לא למסור נשק בידי המורדים האחרונים בגיטו וארשה ובניטאות האחרים.

פרק בפני עצמו הוא עניין היהודים בתנועה הפארטיזנית ויחס המחתרת הרשמית אל קבוצות פארטיזניות יהודיות ובודדים יהודים שהניצו ליערות. לא נעסוק בכך כאן כי נושא זה זכה כבר לדיון ממצה.²² אירנק־אוסמזקי מבקש גם לטער את פולין והפולנים מהאחריות לסחטנות והסגרת יהודים נמלטים ומסתתרים ב"צד הארץ". האמת היא כי תנובה נמרצת ופעולה הסברתית ענפה מצד החוגים הרשמיים במחתרת יכלו, אם לא לשים קץ בכלל, הרי להחליש בהרבה את גנע הסחטנות והרדיפה אחרי יהודים מתחבאים. האמת היא שהממשלה הפולנית בגולה לא, נקטה בכל פעולה הסברתית בארץ [פולין], לא לחנך נגד האנטישמיות באמצעות הרדיו, בשיחות הטכועיות המופנות לארץ, לא נתנה תוראות, לא סילקה עסקנים שהפיעו אנטישמיות.²³ על המעשים הנפשיים והוסר־מעש מצד החוגים הרשמיים, התריעו לא רק יהודים אלא מצויים גם ביטויי־תרעומת הנוגעים לעניין זה, שבאו מפייהם של פולנים שכאבו כאמת ובחמים את הטראגדיה היהודית.²⁴ אירנק־אוסמזקי, הגאמן לשיטתו, מביא דוגמה המוכיחה כי במקרה קונקרטי אחד, "בענש והוצא להורג" מפקד יחידה של אנשי א.ק., שרצחה קבוצת לוחמים משרידי מרד גיטו וארשה.²⁵ הוא רק אינו מספר, שאותו רצח לא היה בגדר מקרה חריגני אלא תופעה נפוצה ביער ואילו העונש הוא תופעה יוצאת־דופן. במקרה מסוים זה באה תגובה מאחר וקורבנות הרצח היו שרידי המרד בגיטו, והידיעה על המעשה נפוצה בחוגים רחבים, הגיעה למסודות מרכזיים ולא ניתן היה להשתיקה. הצעדים המעטים שנקטו לשם ריסון הסחטנים ובלימת שיתוף־הפעולה הפולני בתחום השוד, ההסגרת והרצח היו הססניים ובאו במאוחר. עסקנים מקומיים וקצינים בצבא הפולני פירשו צעדים אלה כאמצעים הכספיים שנקטה הממשלה, מתוך מגמה להרגיע את היהודים בארצות החופש ודעת־הקהל הנסערת בעולם החופשי. בחומר הסברה פנימי נאמר לא־אחת כי הממשלה נאלצת להיכנע ללחצים בימרי־חורם אך החשבון עם היהודים ייעשה בבוא היום, כאשר ישובו הפולנים להיות ארזני הארץ. עד אז יש להצניע את הרגשות הכנים ולחכות לעת־מצוא.²⁶

בסיכום דבריו על הממשלה הגולה ועל מדיניותה כלפי היהודים, כתב ע. רינגלבלום: "בשעת שהעם היהודי נידון לכליית, ללא חוס ורחם, ורק קומץ

קטן של יהודים מילט נפשו ממנה, לא פשו הנורמים הממשלתיים דבר כדי להציל לפחות את שרידי יהדות פולין. יחסם של הנורמים הרשמיים אל שארית יהדות פולין היה בלתי-הולם לחלוטין, בעיקר בתקופת השואה שלא היה כמותה בהיסטוריה של העם היהודי בפולין.²⁷

ד.

האנטישמיות, עליה ניצחו מוציאי חבריו בפולין, לא בחלה בשום אמצעי. הנוסח הוולגארי והשיפלות שבעלילות אינם נופלים מחשיאים שהשיגה השיטנה האנטי-יהודית בעבר. נוכחנו כבר לדעת שעתונות, שאינה נתונה לביקורת דעת-הקהל, עלולה לעבור גם על עתונות זולה, ממוסחרת, או עתונות מגנטית הנאלצת להתחשב בתגובות של קוראים ומתנגדים. העתונות בארצות הגוש הקומוניסטי רשאית, ללא הפרעה, להמציא כזבים ועלילות בדויות. התנאי לפירסום חומר מעין זה אינו כנראה מידת הסבירות או הרמה האינטלקטואלית או האסתטית, אלא אם הוא משרת את הקו המדיני הקומוניסטי המקובל. אמנם, תגובת דעת-הקהל בעולם והמפלגות הקומוניסטיות בעולם המערבי, מרסנות במיקצת את השתוללות הדמיון הכתבני בארצות אלה. בעתונים המוסיעים בערי-הבירה והמזכרים בעולם הרחב, מתחשבים משום-כך בכללים המשמישים קנה-מידה בעולם התרבות, אולם בפירסומים פרובינציאליים, שאינם מצויים בקריה-ראיה של טרדנים, מותר לנהוג בחופשיות יתירה ולהלעט את ההמון כמוון מקורי. כך פירסמה עתונות זאת בפולין סיפורים על דיון, שאינו יהודי כלל אלא נאצי מחופש. גולדה מאיר מסתירה (לפי היסטוריה) בדירתה את מרטין בורמאן, ועוד פיגולים מטיפ זה.²⁸ מעניין כי התקפה זו של שיטנה וזוהמה לא זכתה לתגובה בפולין וגם האינטלקטואלים הפולניים מילאו פיהם מים. מדינאי ומתציאליסט מחוגי האמיגרציה הפולנית בלונדון, אדם צ'ולקוט, טען נגד העתונות היהודית בעולם ונגד דעת-הקהל היהודית שהוא מזהה את העם הפולני עם הגל האנטישמי האחרון, חרף העובדה שגל זה כולו יוזם ומופעל על-ידי שליטי פולין הקומוניסטית, ואין לו דבר עם הלך-הרוח והרגשות האמיתיים של העם.²⁹ לצערנו, הנעשה בפולין והתהדים המגרעים משם אינם מאמתים את גירסתו של צ'ולקוט. השליטים הפולנים הצליחו, בקלות יחסית, להשתלט על „מאורעות מארט" ואין לדחות כליל את הסברה האומרת שהפניית הוועם כנגד היהודים סייעה להרגעת הרוחות בארץ. הוכחה נוספת לכך שהאנטישמיות היא עדיין מטבע מבוקט בפולין אנו מוצאים בעובדה שמסע הנישול, התעמולה וכלי-ההשקרים, לא עוררו כל תגובות של התנגדות וסחאה בפולין. על-כל-פנים, אלינו לא הגיעו דברי התנגדות כאלה, והרי נוכחנו לדעת שאנשי-מצפון הנאבקים מוצאים דרכים הרבה כדי להשמיץ קולם ברבים.

כאחרים למאורעות מארט הוצגו כל אותם אלמנטים וכל אותן סטיות השגורים בעתונות ובדארגון המפלגתי. הרשימה ארוכה והיא כוללת רביוניסטים, סרוצקיסטים, קוסמופוליטים, ציונים, הריאקציה הפולנית ועוד. כמוכונים את הגל מאחורי הקלעים הואשמו הסטאליניסטים שהודחו מהשלטון. אולם מכל הסוגים

המוזכרים הובלטה במיוחד, הנקודה" היהודית, רעד מהרה דחק העניין היהודי את כל שאר, הפשעים" ומחוללהם.

חמור ומאלף יותר מן השיטנה העלילתית שבעתונות תיומית הוא הנסיון לבנות בפולין הקומוניסטית בסיס תיאורטי-פרוגרמטי לאנטישמיות. מהסידרה הארוכה של פירסומים אלה נטלנו שני קונטרסים שבהוצאת המפלגה השלטת והמיועדים לעסקנים ומדריכים פוליטיים בשטח.²⁰ שתי חוברות אלו יצאו לאור באפריל 1968. על גבי העמוד הציגוני של החוברות צויין: „לשימוש פנימי“. החוברות הללו אינן מכילות סודות צבאיים וגם לא דיונים פנימיים סודיים של קברניטי הגוש. יש בהן הסברה והבהרת העמדות כלפי יהודים וציונות. מדוע איפוא חייב עניין זה להישאר פנימי? כנראה חשו אנשי-ההלכה הפולניים מה טיב ומהות ההסברה שבאמתחתם.

הקונטרסים הללו פותחים בסקירה היסטורית, מעין מבט היסטוריוגרפי על קורות עם ישראל. לאחר קפיצה מכלילה זאת מגיעים המתברים אל הציונות, מדינת ישראל והעם היהודי בימינו. ההצגה ההיסטורית מנוסחת בסיגנון אנטייהודי רגיל, והיא מעין חזרה על נימוקים וטענות של אנטישמים במשטרים שלא התיימרו להשכיח דרך ואחריות בחברה והאנושית. התלאות והרדיפות שפקדו את היהודים בכל ימי גלותם הינם תגמול צפוי על הסתנרותם, בידולם המכוון והעקשני. היהודי היה מאז ומתמיד נטע זר, גורם מפריע בהרמוניה הכללית. אי-סובלנות וגורמי ז'חיקה מצד החברה הסובבת אינם נזכרים כלל על-ידי המחברים הקומוניסטים, ומתפסיתם מוליך רק צעד אחד למסקנה, הקובעת כי הסתנרות היהודים וקשרי הסולידאריות הלאומית-עדתית, חזקים ומכריעים יותר מן ההשפעות הרעיוניות והתמורות המתחוללות בחברה הציגונית. ואם הדמות היהודית קבוצה ובלתי-משתנת, הרי רשאית גם פולין של היום לראות ביהודיה אלמנט זר שאינו מתבולל ונשאר במהותו נאמן לגורם הציגוני עריון. אמנם גירסה מעין זו אינה רחוקה מתפיסה גזענית, אך דבר זה אינו מדאיג כנראה את אנשי התיאוריה בפולין. פולני, שהיה שגריר במצרים, והוא גם איש הגברדיה הקומוניסטית הוותיקה, כתב ספר נלהב על משטרו של נאצר. בספרו הוא מתייחס לסיכסוך היהודי-הערבי, אולם אינו טמטפק בקביעת עמדה במחלוקת האקטואלית, הוא מרחיק ערות ומוצא דרך מקורית כדי להכתים את היהודים. הוא מתייחס להשערות של אנשי-המדע המבקשים למצוא סימוכין בין המונח „חבירו“, המופיע בסקורות עתיקים חיצוניים, ובין העברים הקדמונים. כיוון שה„חבירו“ היו כנראה קבוצה אתנית נודדת או אלמנט בלתי-יציב וגורם של אי-שקט, מסיק מכך מחברנו המלומד, שהיהודים היו כבר או יסוד זר ובלתי-קרוא, וכאז כן עתה, אותם סימני-הזכר מציינים את היהודי.²¹

דבריהם-השיטנה העיקריים מכוונים נגד מדינת ישראל. ולאדיסלאב קמיטוקובסקי, מחבר אחת משתי החוברות, שכותרתה היא: „הציונות, מוצאה, אוסייה ודמותה האנטי-פולנית“, מתאר בדרך זאת את אקט הקמת מדינת ישראל ופרוץ מלחמת-העצמאות: „בלילה שבין ה-14 ל-15 במאי 1948, כלומר, עם סיום המנדט הבריטי, הוכרז על הקמת מדינת ישראל. באופן כזה נתגשמו הלכה למעשה, השאיפות הנצחיות לתקומת ישראל. אולם בכך לא נתמלאו עדיין האספיראציות

הטריטוריאליזם של העם היהודי. הסיכסוכים הלאומיים הממושכים והמדיניות הפנימית של מדינת ישראל תולידו לקראת פעולות-מלחמה. כתוצאה מהקרבות הגדילה ישראל את שטחה עד 21 אלף ק"מ מרובעים, משמע 77% משטח פלשתינה.²⁰ אם כן — לא הערבים הם שסירבו להשלים עם ההסדר שנקבע על דעת האומות-המאוחדות ושבקביעתו היה חלק נכבד לברית-המערצות ולפולין, לא הערבים הם שפתחו במלחמה נגד היישוב היהודי, אלא היהודים, הם שהציתו מלחמה, כדי לספק את „האספיראציות הטריטוריאליזם” שלהם. קמיטקובסקי אף אינו טורח להתבאר כיצד זה מדינה שטרם נולדה הספיקה כבר לנהל מדיניות-פנים טפלה שגרמה לפרוץ המלחמה, שתחילתה, גם לפי קמיטקובסקי, ביום בו קמה מדינת ישראל.

יהדות העולם כולה מתגארת כעתודה של מרגלים פוטנציאליים, הקשורה בקשרים אפלים וחתרניים עם מדינת ישראל. כחוכחה לכך שאין הוא מטיל אשמות שווא מגיב המתברר הפולני המלומד את ספרו של ליאון יוריס „אקסודוס”. שהוא, לפי דבריו, „האפוס של ישראל”. מן הדין — אומר קמיטקובסקי — להעריך כראוי את המגשות של התגארות שמכיל „אקסודוס”. כיום אין מדובר יותר בביון מסחרי יהודי כפי שהיה זה בעבר, וגם לא בשירות-מודיעין המגייס יהודים למען רעיון שיחרורה של פלשתינה. „כיום מדובר על זרועות מודיעין אימפריאליסטיות, זרועות המסוכנות במיוחד עבורנו, כי הן קשורות עם החוגים הרביוניסטיים של הרפובליקה הגרמנית הפדראלית.”²¹ בחברות אלו חוזרת פעמים רבות הטענה כנגד האורחות היהודית הבפולה. כמובן, אין המתברים משיבים על שאלה דומה שנשאלת לעתים קרובות במחנה היריב: כיצד יכול קומוניסט בארצות המערב ליישב את נאמנותו האידיאולוגית עם רגשות פאטריסטיים ולויאליות כלפי המדינה שהיא מולדתו? האם לפי שיטת קמיטקובסקי אין לראות בקומוניסטים אלה מרגלים בכוח? ומה עם הפזורה הפולנית בת המיליונים? היא אמנם שונה במהותה ובקורותיה מהגולה היהודית, אך גם הגורמים הפולניים הרשמיים אינם חדלים מלהפציר ולשדל את הפולנים, אזרחי מדינות המערב ומעבר לים, לקיים זיקה למולדתם הפולנית הרחוקה. השואה, התהליכים שקדמו לשכר והחמורות שבאו בעקבותיו אינם מעסיקים את מחברי החבורות. גם כאשר אחד הכותבים נזקק לנושא זה, הרי בא הדבר לשרת את הקונסטרקציה הניבנית בעקביות. „מלחמת-העולם השנייה” — כותב קמיטקובסקי — „הקלה על תהליך זה של התעצמות הליכוד הלאומי היהודי, גם על-יד-כך, שאמנם גרמה למותם של מיליוני יהודים דלים יותר, אולם את העשירים ביותר העלתה, ככל המדינות הבורגניות, לשיא החירארכיה החברתית, וביחד הפינאנסית. ההרס הכלכלי של ארצות קאפיטאליסטיות מרובות הביא לכך שתהן של העולם הקאפיטאליסטי יימסר בידי הציונים באופן מוטלם כל כך, כפי שלא אירע מעולם קודם לכן.”²² בקטע אחר מדבר המחבר על השליטה היהודית המוחלטת בעולם המדע, והמחבר מביע את דאבונו-לבו על כך שהארצות הקאפיטאליסטיות אינן חשות כלל בשיעבודן ליהודים. והחזות הסיוטית של העולם, המסור לשיעבוד יהודי, מסתיימת בזעקתו של הקומוניסט הפולני: „האם בעולם הקאפיטאליסטי הגיע הזמן המצויה על-ידי, הפרוטוקולים של זקני-ציון? כאשר הגויים ישימו במא-ידיהם, מתוך כניעה, ראשיהם בעול ויבקשונו, כי ינטול את השלטון עליהם?”²³

מקום רב תופס עניין ההגדרה הלאומית בכלל ועניין השייכות הלאומית של היהודים בפרט. גם בתחום זה מסתמן קו חדש ומפתיע. נשכחה כליל ההגדרה הלאומית הליבראלית, המבקשת לראות בלאום „משאל-עם מתמיד“, דהיינו, המותרת לתודעתו הסובייקטיבית והרצונית של האדם את קביעת השתייכותו הלאומית. בעלמה התורה המאקסיסטית המדברת על הפרימאט המעמדי וכפיפות הניגודים הלאומיים למלחמת-המעמדות. אין זכר לתפיסת-היסוד הבולשביסטית, המסרבת להעניק ליהודים זכויות של לאום משום שהיהודים חסרים את סימני-ההיכר המוחלטים המתגים קיומו של עם. כקנה-מידה לשייכות לאומית נחשבת, לפי המחברים הפולניים, „התנהגותו“ של אדם ולא הצהרתו או רצונו. מתקבל איפוא שגורם הממונה על „התנהגותו“ יהיה רשאי להכריע אם אדם פלוני הוא בעל לאומיות כשרה אם לאו.“ הכל לפי הכלל: „מיהו יהודי — אני הקובע“.

בשאלת ההשתייכות הלאומית של היהודים הפולניים חכותם לחישוב פולנים כשרים עוסק חלק ניכר מהיבורו של קמיטקובסקי. לא קשה לתבחין בקטע זה בפולמוס סמוי עם דעותיו של גומולקה. גומולקה, איש-הפשרות, ורחיק לכת מנאומי הראשון ב־19 ביוני 1967, בנאומים הבאים ניסה המנהיג הפולני לרסן ולמתן במיקצת את התקפתו נגד היהודים והציונים. אולם האנטישמיות, שניתן להם ספי-סוף פתחון-פה, נאחזו בכך ואנשי מוצ'אר חסמו את דרכי הנסיבה. בחוברות האנטישמיות המצוטטות על-ידינו באים המונחים יהודי וציוני לסירוגין, ללמוד שאין כאן הבדל מהותי אלא רק כינוי לשוני שונה למושג זהה. כל יהודי אם כן זהה עם ציוני. באחד מנאומיו המאוחרים יותר חילק גומולקה את היהודים לשלוש קטגוריות. שני סוגים הוגדרו כבלתי-מתיימרים ובלתי-רצויים, אולם הסוג השלישי, והוא המרובה ביותר בפולין של היום, היכת, לפי גומולקה, שורש בארטה הפולנית ואין לו מולדת אחרת וזלת פולין. מהבר החוברת אינו משלים עם הגדרתו של גומולקה. אין הוא טוכן להעניק תעודת-הכשר לחלק ניכר של יהודי פולין הנוחרים. הוא ממשיך לנתח את הגדרתו של גומולקה ומבקש לפרש את משמעותה. הנסיון נאכית, לפי קמיטקובסקי, שגם הכשרים למהדרין מבחינה קומוניסטית, כמו בנו של רומן ומברובסקי, הינם למעשה סוכנים ציוניים מחוששים.

הגריסה הסלקטיבית-התנהגותית מחשידה למעשה כל אדם ממוצא יהודי והופכת את שארית יהודי פולין, גם קומוניסטים קנאים ומתבוללים גמורים, לציבור בעל קטגוריה מיוחדת — סוכנים זרים בכוח. אין אף פעולה ותפקיד שמילאו יהודים בפולין שלא נחשבו להם לעוון. היהודים, שמילאו את חלל המנגנון והאינטליגנציה, לא סייעו למשטר החדש בצעדיו הראשונים אלא תפסו במתכוון עמדות רגישות ומגעו בכך הידיברות בין אנשי המשטר החדש והמהתרת הקשורה עם ממשלת הגולים בלונדון. היהודים הפכו תחומים מסויימים, כגון המשטרה החשאית, לעמדות יהודיות בלבדיות. אין המחברים משוכנעים שהסתופפות היהודים במיגזורים מסויימים הינה תוצאה מברית של סולידאריות יהודית טבעית, ייתכן כי מאחורי התופעה הזאת עומדת תחבולת קשר של היהדות הבינלאומית שהדריכה והנהיגה את הדבר מלמעלה. במלים אחרות: מדימה יהודית בינלאומית למטרת השתלטות יהודית על פולין הקומוניסטית. בעניין זה אין המחברים הפולניים קובעים דבר

וראי, הם צנעים יותר — הם מעלים השערה, המחייבת לפי סברתם, בדיקה ומחקר.²⁷

כבכל רקמה עלילתית מסוג זה אינם חסרים כטובן ה„גוינט“ ואירגונים יהודיים בינלאומיים אחרים. ה„גוינט“, תחת מסווה של פעולות סעד ועזרה לנזקקים, עסק בריגול, המהבר סבור כי רצוי לחשב אילו סודות מדיניים רכש ה„גוינט“ תמורת הכסף שהזרים לפולין העממית. אולם מדבריו של מחבר החוברת מתקבל כי פעולת ה„גוינט“ בפולין גאסרה בתקופת השיא של שלטון הסטאליניזם בפולין, כלומר בתקופה המזוהה עם „השתלטות היהודים“, ולמרבה התמידה חורשה פעולה זו בהסכמת השלטונות לאחר שובו של גומולקה וסילוקם של היהודים האחרניים לעיוותים השונים.²⁸ ושוב, אין מורה־ההלכה הקומוניסט רואה לנכון ליישב את הסתירה: מדוע זה היהודים־הקושרים מסלקים את מרכז הקשר מארצם ואילו אלה, שעשו סוף־סוף סדר עם כנופיות־הקושרים, מחזירים את המרכז על כנו? איש מחברתו של מוצ'אר, הממונה על ענייני המדע וההסברה, אנדז'י ורבלאן, מצא את היהודים אשמים בחלשה הסטרוקטוראלית ובשינואות ההיסטורית של המפלגה הקומוניסטית הפולנית. העובדה שיהודים רבים הצטרפו למפלגה הקומוניסטית הנרדפת, הפועלת במחתרת, היא שעיוותה את דמות המפלגה בעיני הפולנים, משום כך לא נהרו פולנים טהורים למפלגה ומאוחזי טעם לא חתה המפלגה מסוגלת לנקוט במדיניות לאומית אחראית. אם כן היהודים, שנרדפו ועשו שנים בכלא כדי לקיים את החזון הקומוניסטי בפולין, לא זו בלבד שלא מילאו תפקיד בונה בשמירה על הגחלת ועיצוב המשטר, אלא אדרבא, הפריעו והביאו לכשלונו הקומוניזם הפולני.²⁹

ישנם מקרים בהם מוכן קמיטקובסקי לרכך את עמדתו הפסלנית כלפי היהודים. הוא מוכן, במקרים האמורים, לחזור בו מהטענה שהיהודים אינם חשים כפולנים, אינם יונקים מאותם שורשים תרבותיים וכו'. במקרים אלה הוא מקבל את כתבי המחילה גוסס גומולקה, ושוב, לא תספיק כאן הצהרתו של היהודי, או שינוי שמו, עליו מלגלג המחבר ורואה בו טעם לפגם. החוכחה שהיהודי אינו לוקה בכל אותם נזמים, צריכה לבוא כאקט פעיל, מעשי, מצד היהודי. הדרך לטיהור מחייבת כל יהודי להסתחיי בפומבי מ„המסע הציוני האנטי־פולני“ ועליו להצהיר כי כל יהודי החי כיום בפולין חייב את מעשה הצלתו לרעהו הפולני, שסיכן את חייו כדי להצילו. „עד כזה, שראה כמו עיניו ומחשבו במצב של היום“ — קובע קמיטקובסקי — „מסטרף למעשה למחנה האויבים, אויבי מולדתו. הוא מעיד בכך על גאמנותו להנחה התלמודית, הקובעת, הטוב שבגויים — הרוגי. על אצבעות יד אחת ניתן למנות את האזרחים הפולניים בעלי לאומיות יהודית אשר ברגעים קשים אלה לציבור הפולני, ידעו למחות נגד העלילות הציוניות.“³⁰ אם כן, יהודים כאלה שקמיטקובסקי מוכן לראותם כפולנים, או יותר נכון, „אזרחים פולנים בעלי לאומיות יהודית“ לפי טעמו, הינם קומץ מבוטל של גפשות מבורות אותן מטפח המשטר. קמיטקובסקי מונה שמות אחדים של „גבחרים“ כאלה, ואומר: „בעינינו אנו התעלו הללו לדרגת גיבורים. לאתרים אנו פונים — מיסרו עדות אמת! מדוע אתם שותקים?“ (ההדגשה במקור — י.ג.). ובסיום

קובע קמיטקובסקי: „האם ירצו היהודים בפולין להוכיח שהם באמת פולנים או שירצו לעבור לצד ישראל? אדם יכול להיות רק בעל מולדת אחת: אין מוצא שלישי.”⁴¹

ה.

במסע האנטישמי הפולני הצטברו יסודות שונים. תסביך האשמה מימי מלחמת העולם השנייה ותנסיון למחוק עובדות היסטוריות מכבידות. שנאה חברתית נגד היהודים שעלו בסולם התירארכיה המגנונית והמפלגתית בפולין החדשה. כעס איך אונים נוכח תבוסת הנשק הסובייטי והמדיניות הסובייטית במלחמת ששת הימים והצגת ישראל כבן-ברית מדיני של גרמניה המערבית. ומעל לכול, כאמור זהו קולה המואכר, ישן-חדש, של האנטישמיות הישנה הלוואשת והמתלקחת. וחמור מכל אלה — המיבנה התיאורטי-פרוגרמטי של האנטישמיות הקומוניסטית. אם עד כה הוצפנה האנטישמיות, תוכרות כאידיאולוגיה זרה לקומוניזם והיתה נופיעה במסוות של מונחים שאולים, הרי הפעם ניתנה לאנטישמיות זכות-קיום עובדתית וחברה אידיאולוגית מלאה. בליל-השיקוצים מעורר סלידה אך אי-אפשר עם זאת שלא להרהר בהרדה על פרצופו המכוער של העולם, בו אנו חיים.

הערות

1. לפי הנתונים של מיניסטריון-הפנים הפולני, הצחקו סטמכים בארמיון „מורשת”.
2. Kajetan Skarbek — „Wyjazd” — Kultura, Nr. 10/265, Paryż, 1969.
3. Kultura, כנ”ל.
4. ראה בענין זה פרסומים של יהודים, מעבדי המכון היהודי-היסטורי בווארשה: Tatiana Bernstein, Adam Rutkowski — Pomoc Żydom w Polsce, 1939-1945, Warszawa, 1963.
5. Szymon Datner — Las sprawiedliwych — Karta z dziejów ratownictwa Żydów w okupowanej Polsce, Warszawa, 1968.
6. Adam Rutkowski, Szególna sytuacja Polaki, „Polityka” בשבועון, 13.4.1968.
7. לפי הנתונים המספריים של יצקב לשצ'ינסקי. גם כמות ניצולים זו כוללת כנראה חלק מיהודי פולין, שנמלטו לברית-המועצות וחזרו לפולין עם תום המלחמה. המספר מובא, בין השאר, בנספח לצדף השואה ב„אנציקלופדיה למדעי החברה” בעריכתו של דוד בנעני.
8. Władysław Bartoszewski, Zofia Lewinówna — Ten jest z Ojczyzny mojej, Polacy z pomocą Żydom — 1939-1945, Kraków, 1966.
9. ראה: ברטובסקי, כנ”ל, עמ’ 67.
10. טונה לעתון בשפה הפולנית שהוצא בזמן הכיבוש בהשראת הנאצים.
11. עמנואל רינגלבלום — החיים בין הפולנים והיהודים, ב„ילקוט מורשת”, חוברת א’, נובמבר-דצמבר 1963.
12. חומר בענין זה נכלל בפרק-השבון מהפעולות של נציגות יהודי פולין בארץ בער השנים 1940-1945.
13. ראה בענין זה מסמך שפרסם ד”ר יוסף קרמיש ב„ילקוט מורשת”, חוברת י”א.

12. ראה בענין זה את המסמך שפרסם ד"ר י. קרמיש ב"לקוט מורשת", י"א.
13. ראה גם באוסף התעודות של ב. טארק, "זמן צענטן יארטאג פון אושטאנד אין הארשצחער געטא, יידיש בוך, ווארשע, 1953, עמ' 275 ואילך.
14. עמנואל רינגלבלום — היחסים בין היהודים והפולנים, "לקוט מורשת", א' כ"ל.
15. Kazimierz Jranck-Osmecki — "Kto ratuje jedno zycie..." — Polacy i Żydzi, 1939—1945, Londyn, 1966.
16. ראה בענין זה רשימתו של שמעון קרקובסקי ב"לקוט מורשת", י"ב, 1970.
17. פריטש על העניין ברשימתו המוזכרת של ש. קרקובסקי, כ"ל.
18. הכוונה לנציגות של הממשלה הפולנית הגולה בשטחיה הבינוניים בפולין.
19. ספר מלחמות הניטאות, ערך בדי יצחק צוקרמן, משה בסוק, הוצאת הקיבוץ המאוחד ובית לחמי הניטאות, 1966, עמ' 157. קיים ויכוח אם אמנם אנליביץ' הוא מחברו של מכתב זה. ויכוח זה אין לו קשר עם עצם עובדה קיומו של המסמך ותוכנו. לפי דעת רשימה זו לא טעה ב. טארק בפיענוח השם תחת המסמך והמכתב הוא אמנם של מרדכי אנליביץ'.
20. "המרי והמרד בגיטו וארשה", ספר מסמכים בעריכת נחמן בלומנסול ויוסף קרמיש, ירושלים, תשכ"ה, מסמך 143, עמ' 358. מיכאל בורביץ' טען בכנס חוקרי השואה, כי המכתב זה הוכנס שינוי מכיוון כדי לעיתא את תוכנו. אולם גם התיקון של בורביץ' אם אמנם נכונה טענתו, אינו משנה כהוא זה את המרות המתגברת במכתבו של מרדכי רובצקי. ראה דבריו של בורביץ' ב"דיונים בכינוס חוקרי השואה", ירושלים, תשל"ד, עמ' 274.
21. ע. רינגלבלום, כ"ל, "לקוט מורשת", י"ב.
22. ראה רשימתו של ש. קרקובסקי ב"לקוט מורשת", י"ב.
23. מתוך דיווחי חשבון מפעולות של נציגות יהודי פולין בארץ, עמ' 177.
24. המרי והמרד בגיטו וארשה, כ"ל, מסמך 141, עמ' 6—35.
25. אורינקאווסקי, כ"ל, עמ' 264.
26. ראה בענין זה: הדו"ח מפעולה נציגות יהודי פולין בארץ.
27. ע. רינגלבלום, כ"ל, "לקוט מורשת", א'.
28. קרא היאור מסויר של כתובות אלה במאמרו של א. קלונמן — הפרס האחרון — בהפצות הגולה, שנה י"ב, חוברת 1/2, 53—52.
29. Adam Cielkosz — Gomulka's Political Suicide, The Jewish Quarterly, No. 2—3 (58—59), Autumn 1968.
30. Mgr. Władysław Kmitkowski — Syjonizm, Jego geneza, charakter polityczny i antypolskie oblicze, Łódź, 1968.
31. Zbigniew Falinaki, Wiktor Malski, Henryk Maciejewski — Polityka Partii, Rządu i jej przeciwnicy — Łódź.
32. Kazimierz Sidor — Rewolucja pod piramidami, Warszawa, 1969, עמ' 336.
33. קמיטקובסקי, כ"ל, עמ' 6.
34. קמיטקובסקי, כ"ל, עמ' 21.
35. קמיטקובסקי, כ"ל, עמ' 18.
36. קמיטקובסקי, כ"ל, עמ' 19—20.
37. קמיטקובסקי, כ"ל, עמ' 17—18.
38. פליגנסקי, מלסקי, מציבסקי, כ"ל, עמ' 13.
39. קמיטקובסקי, כ"ל, עמ' 21—22.
40. Andrzej Werblan, Miesięcznik Literacki, Nr. 6.
41. קמיטקובסקי, כ"ל, עמ' 25.
42. קמיטקובסקי, כ"ל, עמ' 26.

evidence about the life and work of Gizi Fleishman — a noble and courageous figure of the Jewish underground in Slovakia. She belonged to a small circle, whose members made various attempts to rescue Slovakian Jewry. Giving up a chance to save her own life, she remained at her post, until she was deported to Auschwitz, where she died.

ARYEH MORGENSTERN — prepared a study about the methods of organisation and work of the Jewish Relief Committee, attached to the Jewish Agency, during the Second World War. Aryeh Morgenstern, born in Israel and a student at the Hebrew University in Jerusalem, prepared the study as his thesis at the University's Institute of Contemporary Jewish History. The study, based upon material from archives, and evidence collected from former committee-members, describes its dilemmas concerning methods of organisation, financing, its oversights and systems of action.

Dr. YEHUDA BAUER — of the Institute of Contemporary Jewish History at the Hebrew University in Jerusalem, publishes a chapter of his study of the "Brihah" movement — "Flight and Rescue": This book — the fruit of prolonged research, appeared in the English language and is being edited and translated for publication in Hebrew. The Hebrew edition will be published by Moreshet and Sifriath Ha'poalim.

ISRAEL GUTMAN — analyses the motivation and character of the recent Anti-Semitic wave in Poland, flowing in two channels: 1) An attempt to purge the Poles of the responsibility for cooperation and passivity at the time of the mass-massacres of Jews during the Second World War. 2) An Anti-Semitic drive against the Jewish nation, Zionism and Israel. The author of this article attempts to trace the causes of the Anti-Semitic outbreak, stressing its specific characteristics.

ALEXANDER KLUGMAN — editor of the Polish daily newspaper in Israel — "Nowiny Kurier" and an expert on Polish affairs in this country, gives a detailed description of a batch of quasi-scientific propaganda publications, mirroring the attitude to Jews, Zionism and Israel and exposing the vulgar and despicable character of the recent Anti-Semitic wave in Poland.